

ЉУБИША ЋИДИЋ

ДВЕ ФУСНОТЕ: ЗА ЈОВАНА СКЕРЛИЋА И СВЕТУ СТОЈАНОВИЋА

У оквиру ове теме о интелектуалцима данас, која по својој разуђености може бити вишеструко разматрана, у тренутној асоцијацији на Јована Скерлића и нека његова деловања, као и Свету Стојановића, определио сам се да овај исказ има вредност тек какве фусноте.

(ЗА СКЕРЛИЋА)

Када је шездесетих година Оскар Давичо у својој луцидној есејистичкој представи названој *Одбрана њоезије* бранио своју поетику, бранио је истовремено и универзално биће поезије, једног новог модерног приступа које је иза себе остављало (у чувеној полемици између часописа *Савременик* и *Дело*) неке нове погледе на свет. Давичово политичко и национално биће није у овој тангенти (он је себе звао марксистичким интелектуалцем).

Много касније ће Чеда Мирковић тврдити да се у временској дистанци од бар три деценије јављају нови односи према вредностама унутар нашег схватања естетског, што је вероватно и нека дијалектична константа, мада у случају Давичове одбране поезије ова преломница има иза себе и неке историјске детерминанте које су мењале друштво и његова схватања.

Било како било, када песничка реч брани неке датости у људској природи, из којих исходе историјске последице у оплемењивању људског рода, овој префињеној грани људске делатности – у чину интелектуалца – треба дати много веће значење у постојећој синтагми да „поезија може учинити много шта, али да не може мењати свет”.

Уистину, где је одговорност поезије у њеној одбрани? Да ли етика у естетском заслужује достојанство речи којим се могу правити закони, којим се лече душевна стања, којим се на другој страни одређује степен патње за реч која реч убија (*уби ме њрејака реч*), за одболовање и понегде трајно боловање оних који ће писати „нормалну” поезију, а ненормално живети (ненормално није под знацима навода). Мислим да је овде важна и та вантеоретска напомена да су животи писаца (читај интелектуалаца) у потпуној зависности од високих вредности према бољој честици запретењој у бесмртној Речи, а да су мимо тога препуштени неким смртним законима чак, често уживајући у својој пропадљивости, или боље речено у перманентном сукобу са светом.

Како се у синтезама нашег естетског, књижевноисторијског и коначно друштвеног тренутка сублимира ова тема: о одговорности уметничке речи према нечему што је Давичо назвао *одбрана њоезије*? Нисам сигуран да ли сам овде поставио право питање, које је поставила овогодишња Филозофско-књижевна школа (овде говоримо о песницима као интелектуалцима и оном у чему чиниодејствују) али бих заправо покушао да истакнем један врло важан сегмент живота српског књижевног организма који се односи на књижевну критику.

Српска књижевна критика после величанственог Јована Скерлића одавно нема настављаче који би данашњем времену давали одговарајуће путоказе. Без обзира на изузетне доприносе Палавестре, Бандића, Цацића, Михиза, све до Чедо Мирковића, Игњатовића, Пантића, Павковића, Делића, Марка Недића, Данице Андријевић, Слађане Илић и др.

Скерлићева креативност је била мера естетског и историјског укуса новог века. Лепо је сад овде рећи о његовим греховима, и вероватно је та огрешеност највећи допринос спасавању одговорности пред естетским, а то паралелно значи и етичком одговорношћу пред Речју, јер уметничка одговорност, као интелектуална одговорност носи одговорност душе, човековог смисла, разлога пред којим смо прихватили истину о самом себи. Последњу истину даје уметност, не даје је ниједан закон, ниједна филозофија, ниједан поредак.

Помињем узгред познато Скерлићево огрешење о Диса, Симу Пандуровића, чак и Лазу Лазаревића, посебно Исидору. Скерлић је у својој крајности видео задатак књижевности да морално и духовно подстиче снажење народне енергије за судбоносна национална искушења, где песимистима, национално неангажованима и деструктивним није било места. Тако је говорио српски књижевни Заратустра с почетка века бранећи етику речи, а убијена

његовим таквим речима велика Исидора се запитала ко стоји иза те филозофеме: онај човек који свим силама брани српско национално биће, а на тераси Калемегдана, када је она прошла, чује да он са својом рођеном децом разговара на француском.

Наравно, Скерлића сам овде употребио да бих проблематизовао једно друго стање у односу на нашу књижевну реч. Оно се односи и на нашу критику. Реч наше данашње књижевне критике нема ништа од водеће улоге у којој се скерлићевски прочишћава наш однос према постојећем стваралаштву. Шездесетих година после појаве *Српских реалиста* Светозара Глигорића, Џацић је завапио: Треба нам десет Скерлића, а ми скоро немамо људе који би могли да му буду макар ученици.

Наравно да је у токовима, које у нашој књижевности још увек зовемо савременим, прохујало море многих који су се трудили да му буду ученици.

Не дај Боже да имамо свест о колективном стању према естетским оквирима, према новим изазовима који нас проналазе у оном смислу о чему је говорио Чеда Мирковић: где су нова вредновања према нашим новим сензибилитетима? Наша савремена књижевна критика није у стању да направи ниједну негативну оцену. Било би лепо када би се ту нашле скерлићевске грешке, али нажалост, у нашој књижевној периодици брује текстови од ситних и све уситњенијих малих генија који су преплавили наше (штампарске) просторе по миљковићевском систему: поезију ће сви писати. У нашем случају према етици речи треба рећи: поезију и критику ће сви објављивати.

Постоји једна интересантна појава која се супротстављала непостојању негативне критике уколико нису лични обрачуни, који су се, такође, преселили у друге сфере (политичке, секташке, приватне).

Када је у питању поезија, оно што критика није умела, односно чему би била кадра скерлићевска реч, било каква, појављивале су се у нас многобројне нове антологије српског песништва, било оне генералне које су носиле раздобље минулог века, углавном после рата, поменимо оне међашке (Мије Павловића и Предрага Плавестре), до оних које су биле тематски опредељиване (љубавне нпр. Р. Војводић, Данојлић; духовне Перић, Брајковић, Павле Зорић; мисаоне и рефлексивне Вито Марковић; родољубиве Вуковић, Војводић, Перишић, Зубац, Егерић, Милисав Миленковић итд., чак овде хоћу да поменем и грешног Љубишу Ћидића и његову антологију *Бескрајни њлави круи*, као жељу сваког песника да своју одговорност према етичком и естетском исказе у својој антологији).

Да ли су тако антологичари, колико су и како могли, спасава-ли част књижевне критике и њену недосетљивост да исказе где се

налази одговорност песничке речи пред изазовима новог времена. Дакле, скерлићевских путоказа, макар са познатим странпутицама, одавно немамо. Мора се рећи да ту није помогла ни филозофска реч. Било би лепо да као блиска рођака прихвати нешто од одговорности, што додуше нису учиниле ни неке друге рођачке дисциплине, у психологији, социологији, парапсихологији, психосоматској медицини... А судећи по приказима у нашој књижевној периодици, критика представља једно углавном срећно друштво презадовољно својим стваралаштвом.

Да ли се кроз песника интелектуалца у овоме садржи однос према етичком у речи? Уколико је завредила однос према уметничком. Према естетском!

На то ће одговорити неко будуће скерлићевско време које је потребно због оног стања нације у култури која, у овом сегменту, себе хоће да види где му је одбрана књижевне части у девалвираној речи.

Или оно мирковићевско време, где се неће чекати на неке три деценије у којем бисмо у нашем књижевном штоству открили своје штаство.

* * *

(ЗА СВЕТУ СТОЈАНОВИЋА)

Фуснота са три звездице, које ће у овој *скраћеници* (скраћеној причи) имати бар толико нотираних реченица, односно појмовних одредница. Инспирисана је вазом коју је држао на свом столу у соби, а ја сам, наспрам ње, имао своју чашу. Додуше пуну!

Они који су боље видели и који, наравно, боље познају Свету Стојановића, објашњаваће га, у времену које је задужио, како он, уистину, заслужује.

Уз све колико сам Свету пратио и читао (више пратио него читао) имао сам неколико узбуђења која припадају мојој биографији: – зато је ова фуснота помало лична.

1. Мажестик. Зима је, почетак фебруара 1995. Два чаја. Бележим реченицу из тог разговора којом ће касније завршити Уводну реч за другу свеску *Зборника* наше ФК школе: Ми не можемо да пристанемо да будемо културна декорација, а још мање саучесник било чије и било какве партијске политике.
2. Писмо које му 2000. нисам упутио као Председнику Савета Филозофско-књижевне школе, написао сам са жељом да му га никад не упутим, било је потребно мојој интими – можда

би за Свету нешто значило, за мене није значило ништа. Чак ни сада када Света није жив.

3. Прихватио је да учесници ФК школе 2008. коначно посете Галерију Милића од Мачве (то је био леп туризам од 200 метара, што сада, када је Галерија отворена, изгледа смешно, мада није било смешно док је Галерија у „досовско” време држана годинама затворена, због сукоба две странке – ДС и ДСС). Дакле, на њих се односила реченица: нећемо бити саучесник било које и било какве политике.

Заправо, учинило ми се да све ово могу са задовољством да доведем у везу са његовом вазом на столу.

Он каже: Седиш сам у соби, на столу је ваза.

Док си тражио јасноће како да друштво собом и себе друштвом разрешиш!

А онда схватиш, да ваза на твом столу у соби пукне, сама од себе, као и ти. Па не можеш са свим и свачим правити компромисе!

Колико нам је потребно до пророчких речи Чеде Мирковића?

(Излагање на Крушевачкој Филозофско-књижевној школи 2023)